

Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku, svezak II. Spisi zadarskoga bilježnika Antonija Calogere (1770-1772), prir. Juraj Balić, Lovorka Čoralić i Filip Novosel. Zagreb: HAZU, 2018, 480 str.

Krajem 2014. godine u sklopu nakladničkog niza Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, objavljeni su spisi zadarskog javnog bilježnika Antonija Calogere za razdoblje od 1768. do 1770. godine. S obzirom da je riječ o bogatoj povijesnoj građi, priređivači Juraj Balić, Lovorka Čoralić i Filip Novosel nastavili su s radom na drugom dijelu Calogerinih bilježničkih spisa koji su nastali u razdoblju od 1770. do 1772. godine. Rezultat tog priređivačkog rada je ovdje prikazana knjiga koja je sastavni dio projekata Hrvatske zaklade za znanost pod nazivima “Izvori, pomagala i studije za hrvatsku povijest od srednjeg vijeka do kraja dugog 19. stoljeća” i “Vojnički život i slike ratnika u hrvatskom pograničju od 16. stoljeća do 1918.”

Na početku knjige nalaze se Uvodne napomene (str. 5-25) na hrvatskom, engleskom i talijanskom jeziku u kojima su priređivači predstavili karakter i sadržaj triju svežnjeva Calogerinih bilježničkih spisa koji su pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru. Izdavači su posebnu pažnju posvetili prvom svežnju, koji je podijeljen na dva podsvežnja. Prvi podsvežanj sastoji se od prvog i drugog protokola koje su priređivači pripremili i objavili u već spomenutoj knjizi Calogerinih spisa za razdoblje od 1768. do 1770. godine. Ovog su puta priredili spise iz drugog i trećeg protokola koji su sadržani u drugom Calogerinom podsvežnju. Riječ je o transkripciji 317 privatnopravnih dokumenata koji su kao središnji dio knjige podijeljeni na dva poglavlja pod nazivima *III. Atti: Protocollo Terzo (1770-1771)* i *IV. Atti: Protocollo Quatro (1771-1772)*.

Spisi su predstavljeni kronološkim slijedom kao što su poredani u izvornim protokolima, a svaki je označen rednim brojem i datumom izdavanja. Cjelovitom talijanskom prijepisu svakog pojedinog spisa prethodi kratka regesta na hrvatskom jeziku koja omogućava jednostavnije snalaženje u opsežnoj građi. Priređivači ističu da su pri transkripciji nastojali poštivati izvornost rukopisa te da su pravopisne neusklađenosti odraz neujednačenog Calogerinog rukopisa.

Što se tiče sadržaja notarskih spisa, priređivači su kvantitativnom analizom trećeg i četvrtog protokola utvrdili da je najčešća notarska djelatnost Antonija Calogere vezana uz ugovore o punomoći (42,59%) koji sadržajno prednjače pred ostalim dokumentima. Iza njih slijede spisi koji se odnose na kupoprodaju (18,61%), zatim spisi vezani uz postizanje sporazuma (12,62%) i novčano poslovanje (11,67%). U Calogerinom notarskom radu najmanje su zastupljeni

ugovori o zakupu, mirazu i darovnice koji pojedinačno zauzimaju manje od 10% ukupnog udjela dokumenata. Usporedbom dokumenata iz trećeg i četvrtog protokola Calogerinih bilježničkih spisa, priređivači su utvrdili tek neznatne razlike u njihovoj sadržajnoj strukturi. U odnosu na treći protokol, u četvrtom je protokolu značajno opao broj sporazuma, poput nagodbi u vezi obiteljske imovine, a porastao je broj ugovora koji se odnose na kupoprodaje zemljišnih posjeda, kuća i građevinskih terena. Sadržajnu analizu dokumenata priređivači su upotpunili grafičkim priložima.

Radi još detaljnijeg uvida u notarske djelatnosti Antonija Calogere i širu dinamiku onovremenog gospodarskog života u Zadru, priređivači su usporedili udio sporazuma iz trećeg i četvrtog protokola (1770-1772) sa sporazumima iz ranije objavljenog prvog i drugog protokola Calogerinih spisa (1768-1770). Pritom su zaključili da punomoći značajno prednjače u sva četiri protokola, a u trećem i četvrtom protokolu njihov je postotak u odnosu na prvi i drugi protokol porastao. Razlika je zamjetna u ugovorima o mirazu koji su u trećem i četvrtom protokolu u odnosu na prethodna dva protokola opali. Usporedba ostalih vrsta spisa u ukupnom broju ugovora pokazuje sličan postotni udio s tek neznatnim oscilacijama.

Brojčana raščlamba Calogerinih spisa prema njihovoj vrsti tek je djelić onoga što se može iščitati iz svakog pojedinačnog dokumenta. Naime, Calogerini bilježnički spisi nepristrano nas uvode u šarolikost kulturnih odnosa, isprepletenost gospodarskih veza i bogati društveni mozaik Zadra u drugoj polovici 18. stoljeća. Pritom nadilaze uski lokalni karakter zadarskog područja, posredno odražavajući dinamiku društvenog i gospodarskog svakodnevlja mletačke Dalmacije čije je političko uporište bio grad Zadar. Kao zorni primjer toga mogu se navesti ugovori o mirazu koji donose obilje građe o razini materijalne kulture svih slojeva zadarskog društva, a posredno donose uvid i u svakodnevni život i kulturu stanovanja pučanki i plemkinja. Bilo pučanke ili plemkinje, žene su bile aktivne članice zadarske društvene zajednice, a o tome svjedoče brojni sporazumi o njihovom novčarskom i trgovačkom poslovanju. Najčešće su trgovale zemljom, kućama, vrtovima i prehrambenom robom. Uz bok njima nalaze se i ostali članovi razgranate društvene strukture ranonovovjekovnog Zadra: plemići, gradski službenici, trgovci, krčmari, liječnici, pomorci, vojnici, obrtnici, težaci, pripadnici klera, posluga. Svi su oni, bez obzira na društveni položaj, postali vidljivi akteri povijesti koji su ostavili trag u Calogerinim spisima.

Društvenom raslojavanju treba pribrojati i zavičajno podrijetlo pojedinih žitelja koje zorno ukazuje na migracijsku usmjerenost zadarske okolice i ostalih dalmatinskih komuna prema Zadru, ali i na tamošnju prisutnost stanovništva podrijetlom s Apeninskog poluotoka, udaljenih dijelova Europe te s područja Osmanskog Carstva. U uskoj vezi s demografskim procesima nalazi se i genealoško podrijetlo zadarskog stanovništva koje omogućuje rekonstruiranje obiteljskih veza i partnersko-poslovne mreže, kao i dubinsko istraživanje ostalih aspekata zadarskog društva.

Osim toga, pregršt podataka koje je notar Calogera zapisao za vrijeme svoje službe omogućava ubikaciju i rekonstrukciju nekretnina i javnih površina, a pruža i obilje informacija za toponomastička i onomastička istraživanja, kao i za lingvističku obradu ranonovovjekovnog talijanskog jezika na istočnojadranskoj obali. S obzirom na rečeno, može se zaključiti da je notarski svezak Antonija Calogere izuzetno vrijedan materijal i to ne samo za povjesničare već i za širi krug znanstvenika, poput lingvista, arheologa, pravnika, demografa ili povjesničara umjetnosti.

Tome treba dodati da je prikazana knjiga od osobitog značaja jer objavljivanjem arhivske građe obogaćuje poznavanje hrvatske ranonovovjekovne povijesti. Tiskanje ranonovovjekovnih izvora, koji su u historiografiji nedovoljno zastupljeni, hvalevrijedan je doprinos priređivača koji će nesumnjivo naići na široku znanstvenu recepciju i time dati snažan poticaj za objavljivanje dosad nepoznatih ranonovovjekovnih izvora.

Ruža Radoš Ćurić